

MÜƏLLİM HAZIRLIĞINDA PEDAQOJİ TƏCRÜBƏNİN ROLU

¹QURBANOV MEHDİ MƏHƏMMƏD oğlu

²QOCAYEV MURĞUZ MUĞAN oğlu

³MƏMMƏDOV SƏMƏNDƏR CƏFƏR oğlu

Sumqayıt Dövlət Universiteti, 1, 2, 3-dosent

qocayev.52@mail.ru

Açar sözlər: pedaqoqika, psixologiya, pedaqoji təcrübə, sınaq dərsi, müəllim hazırlığı, pedaqoji ustalıq.

Biz müəllim dedikdə ixtisasını dərinlən bilən, onu metodik cəhətdən düzgün tədris etməyi bacaran və şəxsi nümunəsi ilə daim başqalarına örnək olmağa çalışan peşə sahibini başa düşürük. Bu peşəni seçmiş tələbənin müəllim kimi yetişməsi isə uzun bir hazırlıq prosesi keçməklə mümkün olur.

Müəllim hazırlığı üçün tərtib olunmuş ali məktəb proqramları nə qədər mükəmməl olsa da, onlar həmişə sürətli elmi inkişafdən geri qalırlar. Elə buna görə də ali məktəbləri bitirən mütəxəssislər tezliklə əlavə mənbələrdən məlumatlar almaqla öz bilik və bacarıqlarını zənginləşdirmək məcburiyyətində qalırlar.

Müəllim hazırlığının əsas mərhələlərindən biri də pedaqoji təcrübədir. Burada tələbələr siniflərə, sinif rəhbərinin köməkçisi kimi təhkim olunmaqla artıq özləri sinif rəhbərinin iş planının tərtibində, tədbirlərin keçirilməsində, divar qəzetinin çıxarılmasında, valideyn iclasının keçirilməsində və s. bilavasitə iştirak edir və müəyyən təkliflər verirlər.

Tələbələr təcrübə keçən zaman əvvəlcədən tərtib etdikləri və təcrübə rəhbərinin təsdiq etdiyi plan üzrə işləyirlər. Həmin planda təlim-tərbiyə işləri, ixtisas üzrə tədris işi, şagirdlərlə pedaqoji və psixoloji iş, məktəb gigiyenası üzrə iş, eləcə də ictimai faydalı iş nəzərdə tutulmuş olur.

Bütün bu işlər haqqında tələbənin pedaqoji təcrübə gündəliyində geniş yazılmışdır. Lakin bu təlimatlar ümumi xarakter daşıyır.

Son illərdə Sumqayıt şəhərində tam orta məktəblərdə apardığımız araşdırmalar göstərmişdir ki, respublikamızda təhsil sistemində aparılan islahatlarla əlaqədar məktəblərdə yaradıcılıq dərnəkləri, “Sabahın alimləri”, “Valideyn universitetləri” və digər layihələr fəaliyyət göstərir. Biz belə hesab eirik ki, bununla əlaqədar pedaqoji təcrübənin təlimatlarında da müəyyən yeniləşmə aparılmalıdır. Hər il tədris planları və proqramları yeniləşdiyi kimi, pedaqoji təcrübənin təlimatlarında da müəyyən dəyişikliklər aparılmalıdır.

Pedaqoji təcrübə keçən tələbələr orta məktəbin istedadlı şagirdlərindən “Sabahın alimləri” qrupuna cəlb etməli, onlara təmsil olunduqları ali məktəb, onun maddi-texniki bazası, pedaqoji kollektivi və orada hazırlanan ixtisaslar haqda məlumat verməlidirlər. Lazım gələrsə, maraqlanan şagirdlərin həmin ali məktəbə ekskursiyasını da təşkil etməlidirlər. Bu tədbir buraxılış sinifləri şagirdlərinin gələcək ixtisas seçiminə də kömək edir.

Bu cür tədbirləri pedaqoji təcrübənin rəhbərləri də öz iş planlarına daxil edə bilər. Orta məktəblə ali məktəbin daha sıx əlaqəsini yaratmaq məqsədi ilə ayrıca bir gecə də keçirmək olar. Həmin gecəyə məktəbin rəhbərliyi, fənn müəllimləri, ali məktəblə maraqlanan şagirdlər, təcrübəçi tələbələr, eləcə də ali məktəbin nüfuzlu müəllimlərindən dəvət etmək olar. Gecənin proqramına həm orta məktəbdən, həm də ali məktəbdən çıxışlar salınmalıdır. Çıxışlar disput yaxud dialoq şəklində aparılsa, daha yaxşı olar. Burada bir məruzə də hökmən ixtisas yönümlü olmalıdır. Pedaqoji təcrübəyə dair apardığımız araşdırmalar göstərir ki, pedaqoji təcrübənin keçiriləcəyi yer və vaxtı əvvəlcədən şəhərin təhsil şöbəsi ilə razılaşdırılır. Təhsil şöbəsindən bu barədə orta məktəblərə məlumat çatdırılır. Lakin sonralar pedaqoji təcrübənin gedişi ilə təhsil şöbəsində az maraqlanırlar.

Yaxşı olar ki, təhsil şöbəsində də pedaqoji təcrübənin gedişi izlənilsin və məktəbin illik hesabatında bu sahə də öz əksini tapsın. Bu cür yanaşma pedaqoji təcrübənin daha keyfiyyətli aparılmasına səbəb olar və bu sahə üçün ayrılmış orta məktəb müəllimlərinin də məsuliyyəti artmış olar.

Bütün bunlarla bərabər, qeyd etmək lazımdır ki, pedaqoji təcrübənin daha səmərəli keçirilməsinin əsas məsuliyyəti yenə də təcrübəçi tələbənin və təcrübə rəhbərinin üzərinə düşür. Tələbələrin apardıqları sınaq dərslərinin müzakirəsi bu sahədə olan çatışmazlıqları daha qabaraq şəkildə üzə çıxarır.

Nəzərə çarpan çatışmazlıqlardan aşağıdakıları qeyd etmək olar: Tələbələr tərəfindən dərslərin mərhələləri üzrə vaxt bölgüsünə düzgün əməl edilmir, keçmiş dərslərlə yeni dərslərin mövzuları arasında yaxşı əlaqə yaradılmır, yeni dərslərin izahına az vaxt ayrılır, yeni dərslərin izahında əyani vasitələrdən az istifadə olunur, yeni dərslərin izahı zamanı əlavə materiallardan az istifadə olunur, dərslərin möhkəmləndirilməsi yaxşı aparılmır, ev tapşırıqları üçün az vaxt ayrılır və yeni keçirilən mövzuda izah edilən məsələlərin praktik tətbiq sahələri haqda az məlumat verilir.

Bu çatışmazlıqları araşdırdığımız zaman, burada tələbələrin ümumi hazırlıq səviyyəsinin aşağı olması ilə yanaşı, pedaqoji təcrübə keçirilən məktəblərin özlərində də əyani vasitələrin və eləcə də fənn laboratoriyası, yaxud fənn kabinetlərinin olmaması da müəyyən rol oynayır.

Yaxşı olar ki, gələcəkdə pedaqoji təcrübənin keçiriləcəyi tam orta məktəblər planlaşdırılan zaman həmin məktəblərin maddi-texniki bazası və lazımi texniki avadanlıqlarla necə təchiz olunduğu da nəzərə alınsın.

Bizim fikrimizcə, pedaqoji təcrübə üçün hazırlanan təlimatlarda aşağıdakı bölmələrin də salınması məqsədəuyğundur: Təcrübəçi tələbələrdə pedaqoji ustalığın formalaşdırılması, keçmiş dərslərlə yeni dərslərin əlaqələndirilməsinin metodik əsaslarının mənimsədilməsi, ev tapşırıqlarının əvvəlcədən hazırlanması və verilməsi mexanizminin müəyyənləşdirilməsi, yeni keçilən materialın praktik tətbiq sahələrinin göstərilməsi, yeni keçilən hər bir mövzuya tarixi yanaşma, yeni keçilən mövzunun tədrisində daha əlverişli üsulun seçilməsi, tədris olunan mövzu ilə əlaqədar əlavə materiallardan istifadə, məsələ həlli üsulunda məsələlərin düzgün seçilməsi və həlli metodikasının təkmilləşdirilməsi, müasir texnologiyalardan və “ağıllı lövhələrdən” istifadə və fənnlərarası əlaqənin müasir problemləri sahəsində iş.

Tam orta məktəblərdə apardığımız araşdırmalar göstərmişdir ki, eyni mövzuların tədrisi zamanı ayrı-ayrı müəllimlər müxtəlif metodlardan istifadə edirlər.

VII-ci sinifdə “Birləşmiş qablar qanunu” mövzusu keçilərkən şagirdlər hidrostatika və aerostatikaya aid bir sıra fiziki hadisəni, anlayışı və qanunauyğunluqları öyrənirlər. Bu mövzunun tədrisi zamanı müəllimlərin bəziləri keçirilmiş materiallar əsasında suallar seçir və evdə həmin suallara cavablar hazırlanmasını tapşırır. Digər müəllimlər keçirilmiş bir neçə dərslərin evdə təkrarını tapşırır. Bir qrup müəllim də problemlə bağlı sual doğura bilən təcrübələr qoymaq və bunların üzərində müşahidələr aparmağı tapşırır. Dərslərin hansı üsulla keçirilməsindən asılı olmayaraq, elə suallar seçilməlidir ki, bununla əlaqədar meydana çıxan problem yeni keçiləcək dərslərdə həll edilə bilsin.

Bu suallardan bəzi nümunələr göstərmək olar:

Mayenin sərbəst səthi dedikdə nə başa düşülür?, Maye daxilində eyni səviyyədə və müxtəlif səviyyədə təzyiqlər necə olar?, Qabın dibinə və divarlarına mayenin göstərdiyi təzyiq qüvvəsinin hesablanması qaydası necədir?, $p = \rho gh$ - düsturuna daxil olan kəmiyyətlərin fiziki mənası necə izah olunur?, Mayenin qabın dibinə etdiyi qüvvəsinin qabın formasından asılılığını necə sübut etmək olar? Dəniz və okeanların dibinə düşən təzyiqin hesablanması qaydası necədir?

Sualların cavabları təhlil olunduqdan sonra ümumiləşdirilir və müəllim birləşmiş qablarla şagirdləri tanış edir. Bu zaman birləşmiş qablara şagirdlərin iştirakı ilə tərif verilir. Sonra birləşmiş qablarla təcrübələr aparılaraq şagirdlərlə birlikdə birləşmiş qablar qanununa tərif verilir.

Həyatı misallarla bu dərslərin möhkəmləndirilməsi aparılır. Burada şüzlər, su kəmərinin quruluşu və s. haqda danışmaq olar. Beləliklə, şagirdlərdə təbiət qanunlarını praktikaya tətbiq etmək bacarığı yaranmış olur.

Təcrübə keçən tələbənin təhkim olunduğu sinifdə bir şagirdin bütün fəaliyyətinin pedaqoji və psixoloji baxımdan təhlil etməsi, onun gələcəkdə bir müəllim kimi yetişməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Məşhur azərbaycan pedaqoqu Əhməd Seyidov həmişə təcrübəçi tələbələrin qarşısında belə bir sual qoyurdu: Əgər hər hansı sinifdə dərs dediyiniz zaman şagirdlərinə biri sizə və sinif yoldaşlarına mane olursa, onu necə neytrallaşdırarsınız? Təcrübəçi tələbələr çox zaman bu sualın cavabında çətinlik çəkirdilər, lakin şagird psixologiyasına yaxşı bələd olan tələbələr və müəllimlər o cür şagirdlərin “dilini tapır” və onu neytrallaşdırırlar.

Sınaq dərslərinin müzakirəsi göstərir ki, müzakirələrdə dərs aparın tələbədən başqa, dərstdə iştirak edən digər təcrübəçi tələbələrin həmin dərsi dərindən təhlil etmələri, onların özlərinin də gələcəkdə bir müəllim kimi formalaşmaları üçün çox vacibdir.

Təcrübə zamanı eyni bir tələbə həm ənənəvi üsulla, həm də kurikulum üsulu ilə dərs deyir və onların nəticələrinin müqayisəsini aparır. Beləliklə, o, dərs zamanı müxtəlif pedaqoji priyomlardan istifadə etmək bacarığı qazanır. Kurikulum üsulunun bir sıra üstünlüklərinə baxmayaraq, orada qrupların düzgün seçilməsi, hər qrupda bütün şagirdlərin, verilən sual ətrafında işləmələrinin təmin edilməsi və onların işinə nəzarət diqqətdə saxlanmalıdır.

Pedaqoji təcrübədə qarşıya qoyulan məsələlərdən biri də təcrübəçi tələbələrdə pedaqoji ustalığın formalaşdırılmasıdır. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, tələbələrimiz bu sahəyə az fikir verirlər. Belə ki, dərslərin gedişi zaman onların bir yerdə dayanma halları daha çox olur, sinfə nəzarət tamam yaddan çıxır, dərs danışan zaman səsin tonunun qaldırılması və endirilməsinə rəyət olunmur, üzün mimikası dəyişdirilmir, lazım gələn hallarda əl-qol hərəkətlərindən istifadə edilmir, lazım olan məqamlarda dərslərin örtülməsi və açılmasına fikir verilmir, dərslərdə diqqətin daha çox edilməsi məqsədilə lazım gələn anlarda sinifdə şagirdlərin yerinin dəyişdirilməsi aparılmır, qruplarla dərs aparın zaman ayrı-ayrı qrup şagirdlərinə fərdi yanaşma olmur, qiymətləndirmə düzgün aparılmır və s.

Gələcəkdə bütün bu məsələlər də diqqət mərkəzində saxlanmalıdır. Hər bir müəllim sinfi düzgün təşkil etmək, sinifdə yerimək qaydalarına rəyət etmək, zarafat etmək, şənəlmək və hirsənməyi də müəyyən normalar çərçivəsində yerinə yetirməyi bacarmalıdır.

Araşdırmalarımız göstərmişdir ki, təcrübə keçən tələbələrimiz ən çox təlim sahəsinə fikir verirlər, tərbiyə sahəsinə az yer ayırırlar. Onu qeyd etmək lazımdır ki, tələbənin şagirdlərlə bir başa ünsiyyət qurması onun özündə müəllim şəxsiyyətinin formalaşması üçün çox vacib amillərdəndir.

Bu cür tərbiyə mexanizmlərinə aid pedaqoji təcrübənin gündəliyində də qeyd olunmalıdır.

Biz belə hesab edirik ki, pedaqoji təcrübənin yekununda hər bir tələbə öz fikir və təkliflərini yazılı şəkildə yekun hesabat ilə birlikdə təqdim etməlidir. Eyni zamanda hər tədris ilinin sonunda pedaqoji təcrübəyə dair universitetin mətbuatında da məlumat verilməlidir.

Müəllim hazırlığında pedaqoji təcrübənin və pedaqoji ustalığın formalaşdırılması yolları göstərilmişdir. Məqalədə pedaqoji təcrübənin keçirilmə mexanizminin təkmilləşdirilməsinə dair verilmiş təkliflər gələcək müəllimlərdə pedaqoji ustalığın artırılmasında böyük rol oynaya bilər.

ƏBƏBİYYAT

1. Qaralov Z. Fizika qanunlarının tədrisi metodikası, Bakı: Maarif, 1978, 218 s.
2. Mərdanov M.C. Azərbaycan təhsili yeni inkişaf mərhələsində. Bakı: Çapaşlu, 2009, 27 s.
3. Dəmirova Z.V., Dəmirov A.H., Tağıyeva S.Ş. Kurikulumun əsasları. Bakı: 2017, 200 s.
4. Dəmirova Z.V. Fizika müəllimlərinin ixtisasartırmasının aktual məsələləri. Monoqrafiya. Bakı: Mütərcim, 2012, 33 s.

РЕЗЮМЕ

РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРАКТИКУМА В ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЕЙ

Курбанов М.М., Годжаев М.М., Мамедов С.Д.

Ключевые слова: педагогика, психология, педагогическая практика, проверочные уроки, подготовка учителей, педагогическое мастерство.

В статье представлены материалы, отражающие роль педагогической практики в подготовке учителей на ступени бакалавриата в высших учебных заведениях. Показаны пути обновления существующих инструкций и формирования педагогического мастерства для повышения качества подготовки учителей.

SUMMARY

THE ROLE OF PEDAGOGICAL EXPERIENCE IN TRAINING OF TEACHERS

Gurbanov M.M., Gojayev M.M., Mammadov S.J.

Key words: pedagogy, psychology, pedagogical practice, test lesson, teacher training, pedagogical skills

The article presents materials reflecting the role of pedagogical experience in the training of teachers at the Bachelor level of higher educational institutions. The ways of updating existing instructions and forming pedagogical skills for improving the quality of teacher training are shown.

Daxilolma tarixi: İlkin variant 07.05.2018
Son variant